

Моца Андрій Андрійович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри військової підготовки*

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Моца Андрей Андреевич

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры военной подготовки*

Государственного высшего учебного заведения «Ужгородский национальный университет»

Motsa A.

PhD, assistant professor of military training,

State Higher Educational Institution «Uzhhorod National University»

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕМ ВОЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ УКРАИНЫ: ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ

INNOVATIVE TECHNOLOGY LEARNING IN HIGHER MILITARY EDUCATION OF UKRAINE: PRACTICAL APPLICATION

Анотація. Стаття присвячена актуальним проблемам модернізації та підвищення якості вищої військової освіти України. Розкрито роль і значення інноваційних технологій навчання у вищій військовій освіті, визначено і запропоновано найбільш ефективні інноваційні методи і форми навчання студентів на військових кафедрах військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: інноваційні технології навчання, розвиток вищої військової освіти, підготовка офіцерів запасу.

Аннотация. Статья посвящена актуальным проблемам модернизации и повышения качества высшего военного образования Украины. Раскрыта роль и значение инновационных технологий учебы в высшем военном образовании, определены и предложены наиболее эффективные инновационные методы и формы учебы студентов на военных кафедрах воинских учебных подразделений высших учебных заведений.

Ключевые слова: инновационные технологии учебы, развитие высшего военного образования, подготовка офицеров запаса.

Summary. The article is sanctified to the issues of the day of modernisation and upgrading of higher military education of Ukraine. A role and value of innovative technologies of studies are exposed in higher military education, the most effective innovative methods and forms of studies of students are certain and offered on the soldiery departments of military educational subdivisions of higher educational establishments.

Key words: innovative technologies of studies, development of higher military education, preparation of officers of supply.

Вступ

Важливим кроком України на світові виклики та загрози є прийняття таких нормативно — правових документів з безпекової та оборонної політики, як: нової редакції Стратегії національної безпеки України (далі Стратегія) [1], Воєнної доктрини України [2].

У відповідності зі Стратегією «Стратегічними цілями політики національної безпеки України у середньостроковій перспективі є створення прийнятних зовнішніх і внутрішніх умов для реалізації національних інтересів України, ефективної системи забезпечення національної безпеки... Досягнення цих цілей Стра-

тегії потребує кардинального реформування сектору безпеки і оборони, вдосконалення механізмів правового, організаційного, кадрового зокрема системи підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України, фінансового, матеріально-технічного забезпечення національної безпеки...».

Основні принципи та напрями підготовки держави до захисту національних інтересів визначені у Военній доктрині України. Орієнтири для проведення системних, політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил Європейського Союзу (далі – ЄС) визначено Угодою про асоціацію між Україною і ЄС. Україна забезпечуватиме поступову конвергенцію у сфері зовнішньої і оборонної політики та розвиватиме взаємодію у рамках Спільної безпекової і оборонної політики для посилення спроможностей сектору безпеки і оборони, а також підтримання міжнародної безпеки і стабільності. [1] Поділяючи спільні з ЄС цінності та стратегічні цілі, Україна розглядає інтеграцію в політичній та економічній структурі Європейського Союзу як пріоритетний напрям своєї зовнішньої і внутрішньої політики.

Події на сході України розкрили цілу низку проблем у системі підготовки офіцерських кадрів. З оголошенням часткової мобілізації, Держава Україна зіткнулася з таким явищем: з одного боку – високий патріотичний та морально-психологічне піднесення і готовність громадян стати на захист Батьківщини, а з іншого – низький військовий вишкіл, особливо молоді, яка не проходила військову службу.

Тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання Росією збройного конфлікту у східних регіонах України, руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права зумовлюють удосконалення концептуальних положень щодо формування та розвитку системи військової освіти та підготовка військових фахівців.

Постановка проблеми

У сучасних умовах підвищення обороноздатності України базові основи військової підготовки студентів у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів (далі – ВНП ВНЗ) виступають квінтесенцією рівня підготовки офіцерських кадрів.

Державі потрібні інтелектуально та професійно підготовлені фахівці, які відповідають сучасним вимогам теорії та практики збройної боротьби, здатні на всіх етапах своєї службової кар'єри оволодівати новими знаннями, керувати військами (силами) в бою

(операції) та навчанням, вихованням, психологічною підготовкою особового складу в мирний та военний час, а також вивчати, експлуатувати й застосовувати найскладніші системи озброєння та військової техніки. [3, 4]

Зазначимо, що в Україні система підготовки офіцерських кадрів забезпечує Збройні Сили України та інші військові формування необхідною кількістю військовонавчених громадян для виконання військового обов'язку в запасі, проходження служби у військовому резерві Збройних Сил України та в інших військових формуваннях, а також для забезпечення і реалізації права на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, військової служби у военний час та для майбутньої професійної діяльності. [5, 6, 7]

Системна модель військового фахівця за визначеними спеціальністю (спеціалізацією), кваліфікацією, терміном навчання повинна передбачати інтегровану єдність освітньо-кваліфікаційних вимог на основі компетентнісного підходу [8] («знання і розуміння», «знання як діяти», «знання як застосовувати»), структури, змісту та процесуальної складової навчання (технології), засобів контролю та діагностики, процедур коригування.

Зміст військової освіти має враховувати такі чинники та складові: національні інтереси, національну безпеку держави, соціокультурний характер, психологічні уявлення щодо характеру та структури військово-професійної діяльності, а військово-педагогічний процес базуватися на парадигмі особистісно-орієнтованого навчання та передбачати цілеспрямовану й змістовну взаємодію того, хто вчить і того, хто навчається. [9,10] У більш широкому розумінні це підготовка інтелектуальних сил безпеки і оборони держави за стандартами ЄС та НАТО, здатних продукувати знання інноваційного характеру.

Аналіз публікацій

Висвітленню місця та значення цивільної і військової освіти в системному, інтегрованому розумінні безпекової та оборонної політики держави присвячено низку публікацій вітчизняних авторів. Зокрема питаннями стану і тенденцій розвитку військової освіти як важливого фактору стабільності та національної безпеки держави, проблемами удосконалення підготовки військових фахівців для Збройних Сил України, військової підготовки студентів, останнім часом займалися такі дослідники, як В. Александров, М. Науменко, М. Нецадим, Л. Олійник, Ю. Приходько, О. Семенова, І. Скворок, В. Стадник, О. Сціборовський, А. Стрелецький, І. Толок, В. Телелим,

В. Давидов, В. Загвязінській, М. Махмутов та інші. На думку вчених, проблема формування й визначення змісту військової освіти, підготовку військових фахівців в тому числі офіцерів запасу для системи безпеки та оборони держави є важливою й відповідальною справою і повинна мати пріоритетний статус і потребує подальших досліджень

Мета статті — розкрити роль і значення інноваційних технологій навчання у вищій військовій освіті, визначити та запропонувати найбільш ефективні методи і форми навчання студентів у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу

Процес узгодження українського та європейського законодавства, аналіз основних тенденцій захисту національних інтересів, узагальнення сучасних підходів до здійснення безпекової політики, обґрунтування основних напрямів та шляхів підвищення якості підготовки військових фахівців здійснюється відповідно до нових суспільних потреб (державно-правових, політичних, економічних, культурно-освітніх) в умовах імплементації Угоди про асоціацію України з ЄС, децентралізації державної влади, виведення України із кризи шляхом впровадження Реанімаційного пакету реформ (зокрема, правової, судової, військової), прозорості у діяльності державних інституцій, впровадження демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави та ін. Все це висуває нові вимоги до рівня підготовки офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки у вищих навчальних закладах шляхом пошуку інноваційних форм і методів підготовки студентів: від розроблення і введення в навчальні плани нових навчальних спецкурсів, що відповідають сучасному та перспективному розвитку наукової думки, до впровадження інноваційних методик викладання військових дисциплін та застосування ефективних методик організації самостійної роботи студентів під керівництвом викладача.

Нині важливо скористатися усіма можливостями нормативно-правової бази в рамках реалізації Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України, для розвитку військової освіти, яка супроводжується низкою викликів, пов'язаних із забезпеченням якості, інноваційності та привабливості, при підготовці високопрофесійних мобільних та боєздатних Збройних Сил, спроможних протидіяти застосуванню воєнної сили проти України і адекватно реагувати на можливі загрози незалежності нашої держави.

Зазначимо, що Ужгородський національний університет, як цивільний вищий навчальний заклад у рамках Стратегії розвитку ВНЗ як інноваційного вищого навчального закладу, з часу створення на сво-

ій базі загальноуніверситетської кафедри військової підготовки спільно з європейськими партнерами, з якими ВНЗ має договори на співпрацю, активно використовує умови прикордоння для розширення міжнародних зв'язків з вищими навчальними закладами іноземних держав, в першу чергу країн Карпатського євро регіону — членів ЄС та НАТО, для участі викладачів та студентів кафедри військової підготовки у програмах двостороннього обміну студентами та науково-педагогічними працівниками, запровадженням у навчально-виховний процес інновацій, стимулювання наукових досліджень і прикладних розробок. Участь у міжнародних освітніх проектах, європейських рамкових програмах Еразмус+ та Горизонт-2020, сприятиме зміцненню навчально-матеріальної бази, впровадженню інноваційних технологій навчання на кафедрі військової підготовки у форматах, властивих для європейської практики.

Розробка та впровадження сучасних педагогічних технологій у військовій освіті дає можливість здійснити системний, комплексний підхід до організації педагогічного навчального процесу. [11] Концептуальні засади розвитку військової освіти мають оптимально враховувати досвід розвитку системи підготовки фахівців у державі та провідних країнах світу, функції, завдання модель та організаційну структуру Збройних Сил України, базуватися на сучасній законодавчій базі, а навчально-виховний процес — на єдності навчання та виховання, подолання відриву навчально-виховного процесу від реальних проблем суспільного розвитку та військової служби. Коригування змісту, організаційно-методичних засад освітнього процесу має здійснюватися на основі всебічного впровадження національного досвіду і досвіду провідних країн світу та забезпечувати інтеграцію системи військової освіти до державної цивільної системи вищої освіти і науки.

В статті розглядається питання застосування на кафедрах військової підготовки вищих навчальних закладів інноваційних технологій у навчальному процесі як викладачами, так і тими, хто навчається, взаємодія між ними як під час самостійної роботи так і у ході застосування інтерактивних форм навчальної діяльності.

Сучасна методика викладання військових дисциплін має багатий арсенал різноманітних способів, прийомів і засобів навчання, як загальнодидактичних, так і галузеводидактичних. Розглянемо в межах даної статті найбільш ефективні, дієві технології навчання у вищій військовій освіті з позиції доцільності їх використання у сучасних умовах. Безумовно, такими є *інноваційні* технології навчання, серед яких найбільш значимими у застосуванні є *активні та інтерактивні* методи навчання. Технологія активного навчання спрямована на застосу-

вання таких методів навчання, які орієнтовані на особистість студента, на його безпосередню і свідому участь у саморозвитку, отримання на якісних знань, професійних умінь творчо вирішувати конкретні проблеми.

Інтерактивне навчання відбувається, коли проходить постійна, активна взаємодія всіх учасників навчального процесу між собою. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і студент і викладач є рівноправними членами навчального процесу. Інтерактивне навчання передбачає використання методу моделювання різноманітних життєвих ситуацій, вирішення завдань викладача на основі аналізу проблеми, використання рольових ігор та інших інноваційних методів навчання.

Інноваційність у навчальному процесі приводить до зміни взаємовідносин викладачів та студентів. Якщо у традиційному навчанні простежується підсистема «суб'єкт» — «об'єкт», у якій студенту відводиться пасивна та залежна роль, то при інноваційному навчанні студент перетворюється у важливий освітній суб'єкт, залучений до активної, творчої співпраці з викладачем, зацікавлений у здобутті глибоких і актуальних професійних знань. Зосередженість на суб'єкт-суб'єкту, діалогічну взаємодію викладача-студента вимагає реалізації навчально-виховного процесу шляхом поєднання традиційних та інноваційних методів та форм навчання.

Аналіз сучасних інноваційних методів навчання. З точки зору термінології в освітній теорії та практиці існує певна поняттєва розбіжність щодо розрізнення форм, методів, технологій навчання. У статті 50 Закону України «Про вищу освіту» форми організації навчального процесу визначаються як навчальні заняття: самостійна робота, практична підготовка та контрольні заходи, а основними видами навчальних занять у вищих навчальних закладах вважаються лекції, лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття та консультації. В. Луговий [12] також розмежовує поняття «види навчальних занять» і «методи/технології викладання», розуміючи під першим терміном специфіку організації освітньої діяльності, а під другим — шляхи і способи опрацювання освітньої (педагогічної) інформації з метою подальшого навчання. Він пропонує для використання дві категорії освітньої діяльності: *методи (прийоми, способи) викладання*, під якими розуміє види навчальних занять і частково (самостійна робота, практична підготовка) форми організації навчального процесу, та *види навчальної діяльності* — навчальні завдання, розроблені викладачем для виконання студентом.

Теоретико-методологічні аспекти інноваційного розвитку вищої освіти України описано в [13, с. 258–266].

Та все ж основною формою навчання у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів є і залишається *лекція*, незважаючи на її, на перший погляд, пасивну форму навчання [14, с. 63–67]. Лекції є однією з найдавніших та найпоширеніших форм викладання у вищій школі, а курси лекцій компактно об'єднують в собі великий обсяг знань, який викладач подає в опрацьованому ним вигляді. Нині традиційні інформативні лекції не завжди задовольняють попит студентів. Тому необхідна певна реструктуризація навчального процесу шляхом запровадження у лекційний курс інноваційних освітніх технологій.

Вирішення цих завдань спрямовано на перехід від традиційних методів навчання до нових форм і методів навчання, орієнтованих на формування такої освіти студента, що поєднує теоретичні знання з розв'язуванням фахових завдань, які виникають на практиці. [10, ст. 65–66].

Якщо раніше викладач на лекції був головним джерелом професійної інформації, що реалізував репродуктивний метод навчання, то тепер студент зустрічається з багатьма цілком доступними методами навчання. Тому і функція викладача стає дещо іншою. Його метою стає розвиток здатності студента до самоосвіти, підвищення творчої активності студентів під час аудиторних занять шляхом упровадження новітніх інтерактивних технологій: ділових і рольових ігор, ігрового проектування, розробки інтерактивних комплексів, забезпечення наскрізної комп'ютеризації лекційних курсів, можливості комбінацій тренінгових й інтерактивних технологій з іншими формами роботи. Для цього викладач прагне до створення студенту умов для підвищення якості його знань, підтримки і поглиблення його творчих та інтелектуальних здібностей, розвитку вміння орієнтуватися у величезному інформаційному фаховому середовищі. Поступова зміна функцій учасників навчального процесу у вищій школі за рахунок використання інформаційних технологій, інформатизації навчального процесу є головним способом здійснення переходу до інноваційної освіти.

Отже, інновації у змісті освіти як лекційного так і практичного курсів, мають доповнюватися і реалізовуватися через оволодіння і впровадження професорсько-викладацьким складом ВНП ВНЗ інноваційних методів і форм навчання (діалогових, діагностичних, активних, інтерактивних, дистанційних, комп'ютерних, мультимедійних, телекомунікаційних, тренінгових, проектних), а також запроваджених альтернативних навчально-виховних технологій: алгоритмізованої, індивідуалізованої, диференційованої, модульної, колективної (в т.ч. у малих групах) тощо. Тому, враховуючи деякі поняттєво-термінологічні

розбіжності у назвах інноваційних методів навчання, слушно, на нашу думку, виокремити *інформаційно-комунікаційні та інтерактивні*.

Реалізується це шляхом впровадження онлайн-ового відкритого доступу через Інтернет до кращих наукових центрів, архівів відкритого доступу ОА (open access) — депозитаріїв сприяння поліпшенню доступу до військової освіти через більш повне інформаційне забезпечення користувачів університетської бібліотеки. Це підвищує конкурентоздатність кожного вищого навчального закладу, його структурних підрозділів, прискорює його вхід в європейський науково-освітній простір.

Як зазначає Білл Гейтс, он-лайн-навчання (дистанційне навчання) — це рушійна сила революції у вищій освіті. Така форма навчання передбачає необхідність розробки викладачами відеолекцій із субтитрами, тестові конспекти, домашні завдання, тести тощо. Студенти спілкуються між собою на форумах, обмінюються інформацією. [15, с. 132].

Рівень розвитку комп'ютерних технологій та систем дає можливість розробляти та використовувати у військовій освіті сучасні концепції менеджменту. Вони розкривають широкі можливості для спільного використання інтелектуального потенціалу, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Сьогодні неможливо уявити активних учасників навчально-виховного процесу, які б не використовували сучасні комп'ютерні засоби (планшети, мобільні телефони, ноутбуки і т.д.).

Для оптимального використання комп'ютерних технологій можна визначити такі можливі шляхи їх впровадження у навчальний процес: забезпечення вільного доступу до Інтернету за посередництвом безпроводної мережі Wi-Fi; створення системи моніторингу функціонування інфраструктури освітньої діяльності; інтеграцію в європейські та національні науково-освітні телекомунікаційні мережі.

Використання сучасних інформаційних, телекомунікаційних технологій та засобів імітаційного моделювання у підготовці військових фахівців створює реальні можливості підвищення якості військової освіти шляхом поступової інформатизації системи військової освіти та науки, запровадження дистанційного навчання із застосуванням у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій, розроблення широкого спектру електронних підручників, дидактичних матеріалів, предметно-орієнтованих середовищ, наукового, навчального та розвиваючого призначення, індивідуальних модулів навчальних програм різних рівней складності, залежно від конкретних потреб.

Інформаційні технології дозволяють реалізувати принципи диференційованого та індивідуального підходу до навчання під час самостійної роботи. На занят-

ті викладач дає змогу кожному студенту самостійно працювати з навчальною інформацією. Інформаційні технології можна використовувати як для стаціонарного, так і дистанційного навчання за допомогою виходу студента у єдиний світовий інформаційний простір через сучасні методи зв'язку. Широкого застосування в цьому напрямку набули інтернет-технології (сайт, блог, форум, електронна пошта, чат, електронний журнал, пошукові системи, тематичні каталоги, освітні портали тощо), мультимедійні програмні засоби (комп'ютерні тренажери, мультимедіа-презентації, навчальні фільми, програмні засоби), комп'ютерне тестування, дистанційне (електронне) навчання, електронні підручники і навчальні матеріали, електронний парламент, електронний кабінет тощо. [16, с. 103–105]

Останнім часом у навчальному процесі активно використовуються сучасні засоби реалізації комп'ютерних технологій навчання: електронний навчально-методичний комплекс дисципліни (ЕНМК) та віртуальний лабораторний комплекс (комп'ютерна імітаційна модель — ВЛК), як основні структурні компоненти інформаційно-методичного забезпечення підготовки військового фахівця.

Для одержання ефективних результатів викладачами кафедри готується цілий комплекс різноманітних навчальних матеріалів. Складовою цих матеріалів є ВЛК на базі програмних емуляторів. Такий віртуальний комплекс розглядаємо як універсальну дидактичну структуру, що інтегрує властивості, необхідні для різних форм навчання та синтезує продуктивно дидактичні й сучасні інформаційні технології (комп'ютерна демонстрація різноманітних процесів та сценаріїв ведення бойових дій; імітація явищ і процесів, проведення експериментів, здійснення яких в реальних умовах є занадто витратними) [17, с. 49–54].

Фундаментом сучасної системи військової освіти мають стати високоякісні навчальні продукти, які не тільки передбачають застосування інтерактивних форм і методів навчання (гіпертекстові навчальні посібники, підручники, тестові завдання, web-сторінки, розміщені у мережі Інтернет, локальних комп'ютерних мережах, web-quest), але й у кінцевому результаті формують єдине електронне навчальне середовище вищу [9, с. 55].

За своєю сутністю web-quests є своєрідною web-сторінкою, яка може бути виконана як у класичних web-редакторах (Xara Xtreme Pro, Wysiwyg Web Builder, Antenna Web designed Studio), так і засобами пакету Microsoft Office: Front Page, Publisher, або створена за допомогою відеоінструкцій на безкоштовних хостингах (Narod.ru, Sites.google.com.).

Як правило, практикуємо, щоб web-quest охоплював окрему проблему навчальної дисципліни, теми,

але може бути і міжпредметним. Розрізняють два типи web-quest: для короткочасної роботи (призначеної для вивчення окремої теми) і тривалої роботи (наприклад, вивчення теми протягом навчального року). Web-quest застосовується переважно для самостійної роботи студентів або для групової роботи (у мікрогрупах до 5 осіб) [10, с. 336].

Особливістю освітніх web-queste те, що весь перелік необхідної довідкової літератури підбирається особисто викладачем у кількості 10–20 джерел із наданням активних гіперпосилань. Обов'язковою умовою є зворотній (інтерактивний) зв'язок: результатом виконання є публікація робіт студентів у вигляді web-сторінок і web-сайтів (в локальній мережі або Інтернеті), презентація, яка виконується у Microsoft Office PowerPoint [17, с. 49–54]. У класичному вигляді Web-quest повинен містити такі елементи як: вступ, завдання, посилання на ресурси мережі; електронні адреси, тематичні форуми, книги або методичні посібники з бібліотечних фондів (викладач не повинен обмежувати студентів у самостійному доборі джерел інформації); поетапний опис процесу виконання завдання з поясненням принципів обробки інформації, додатковими супровідними питаннями, структурно-логічними схемами, таблицями, діаграмами, графіками та ін.; висновки, які мають містити приклади оформлення результатів виконання завдання або їх презентації, шляхи подальшої самостійної роботи із зазначеної теми і галузі практичного застосування отриманих результатів і навичок. [10, с. 338]

Технологія е-навчання передбачає розгортання і впровадження у навчальному закладі електронних систем організації і керування навчальним процесом (Learning Management System – LMS) і наповнення цих систем електронним контентом (е-контент), який складається з електронних навчальних матеріалів різноманітного призначення.

Одним із часто вживаних засобів, що сприяють підвищенню пізнавальної активності студентів, є *електронний підручник*. Особливістю електронних видань є комплексне поєднання різних форм інформації (графічної, текстової, звукової, відео-) та їх виконання на будь-яких електронних носіях – магнітних, оптичних або публікація у комп'ютерних мережах та ін. Електронні навчальні видання є необхідними для організації як аудиторної, так і самостійної роботи студентів.

Структура електронного підручника містить нормативну, навчальну складову та компоненту контролю. У нормативну компоненту включаються відомості про авторів, інформація про необхідне програмно-апаратне забезпечення, анотація дисципліни, методичні рекомендації щодо роботи з підручником, робоча програма. Навчальна складова – це теоретичні мате-

ріали, практичні, лабораторні семінари, завдання та проблемні ситуації, глосарій, дидактичні матеріали. Складова контролю реалізується через перелік питань для самоконтролю та інтерактивного тестування [16, с. 106–111].

Високу ефективність щодо підвищення якості знань, умінь та навичок військового фахівця на кафедрах військової підготовки вищого закладу освіти забезпечує застосування таких інноваційних методів, форм і прийомів навчальної роботи, як метод конкретних ситуацій (МКС), або кейс-метод; проблемний (проблемно-пошуковий) метод; моделювання; тренінги (індивідуальні та групові); метод роботи в малих групах; аудіовізуальний метод навчання; ділова (рольова) гра «займи позицію»: коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; публічний виступ, тощо [18–22].

Коротко розглянемо найбільш вживані методи, які використовуються під час викладання дисциплін для студентів-військовиків.

Метод конкретних ситуацій (МКС), або кейс-метод («case study» – вивчення ситуації) передбачає прийняття студентами конкретного рішення у запропонованій ситуації. Для ефективного використання цього методу інформація, що міститься в кейсі, має відтворювати проблему з точки зору майбутньої професійної діяльності студента і може бути розв'язана декількома варіантами. Кожна група студентів у результаті обговорення пропонує свій варіант розв'язання проблеми, обґрунтовуючи його на основі отриманих знань з відповідної навчальної дисципліни.

Проблемний (проблемно-пошуковий) метод. У процесі роботи з використанням даного методу застосовуються такі прийоми навчання, як створення проблемних ситуацій, організація колективного обговорення можливих підходів до їх вирішення. Існують різні варіанти методу: проблемний виклад навчального матеріалу, проблемні евристичні бесіди, виконання завдань проблемно – пошукового характеру і т.д. Рекомендується поєднувати даний метод з іншими методами навчання, керуючись при цьому метою заняття.

Моделювання – метод вивчення та дослідження об'єктів та явищ на їхніх аналогах (моделях). До числа інноваційних технологій навчання військових фахівців належить технологія імітаційного моделювання, яка сприяє формуванню професійних якостей майбутніх фахівців через занурення в конкретну ситуацію, змодельовану в навчальних цілях.

Головною особливістю імітаційного моделювання є ігровий характер: у процесі рольової взаємодії відбувається вирішення навчальних завдань, обмін знаннями та вміннями. У процесі використання

комп'ютерних моделей реалізуються їх дидактичні функції, до яких відносяться: інформаційна, структурно-систематизуюча, інтерактивна функції та функція закріплення, контролю і самоконтролю.

Наприклад, комп'ютерна (імітаційна) модель-адекватна або наближена модель реального процесу або явища, реалізована засобами інформаційних технологій та моделювання. Незамінними у навчанні військових фахівців є комп'ютерна демонстрація різноманітних процесів та сценаріїв ведення бойових дій, імітація явищ і процесів, проведення експериментів тощо.

PRES-формула (від англ. *Position* (позиція) – *Reason* (пояснення) – *Explanation or Example* (наприклад) – *Summary* (підсумок)) – метод навчання, який спрямований на зворотній зв'язок (рефлексію) викладач-студент. Метод полягає у застосуванні формули відповіді (позиція–пояснення (обґрунтування)–приклад–підсумок (висновки)) на задане питання. Таким чином для викладача одержується можливість за короткий проміжок часу отримати лаконічну інформацію про рівень знань студента, ступінь його розуміння професійних військових знань, його моральної оцінки того чи іншого військового процесу, явища, факту. Метод також спрямований на розвиток і закріплення навичок щодо аргументування, обґрунтування й захисту власної позиції у різному за типом спілкуванні, вміння коротко виступити (1–2 хв.) з 4 речень, коли час на дискусію обмежений.

Тренінги (індивідуальні та групові). Це ефективний для викладання метод, що підвищує інтенсивність навчання і спрямований на засвоєння прийомів щодо практичного використання тієї чи іншої фахової технології. Метод виховує у студентів впевненість у власній компетентності, надаючи при цьому схему поведінки в типових ситуаціях, а також план дій, за яким можна розібрати будь-яку нестандартну ситуацію.

Метод інтерв'ю (інтерв'ювання). – допоміжний метод організації процесу удосконалення способів пошуку, обробки та отримання нової інформації шляхом розвитку комунікативних навичок студента. Інтерв'ю, як правило, проводяться у вигляді бесіди. За формою проведення може бути усним або письмовим. На підготовчому етапі студенти під керівництвом викладача формулюють запитання та їх послідовність. Інтерв'ю може братися як у викладача, так і у колеги-студента.

Метод роботи в малих групах (від 2–3 до 5–7 осіб) Робота в малих групах дає можливість засвоїти навички співробітництва у невеликому колективі. Кожна мала група розв'язує проблему, яку ставить викладач. У малій групі є свій організатор, доповідач, хронометрист, спостерігач. Учасники, розв'язуючи проблему, відпрацьовують навички спілкування, вміння ставити і відповідати на запитання, безконфліктно працювати

над проблемою, поважати думку одне одного. Підсумок та аналіз роботи студентів у малих групах проводить викладач.

Аудіовізуальний метод навчання. Спочатку цей метод застосовували для популяризації знань з метою залучення широкої аудиторії до навчання. Зараз за допомогою даного методу створюються аудіовізуальні навчальні курси, електронні підручники, комп'ютерні тестові завдання, тренінги і практичні посібники для індивідуально-дистанційного навчання, відеозапису різних форм навчання з метою наступного обговорення та аналізу дій учасників навчального процесу.

Ділова (рольова) гра. Це модель процесів реальної діяльності. Ігровий метод, який використовується, проводиться за певними встановленими правилами. Крім того, особливе значення має проблема, піднята у грі, яка обумовлює її фахову (навчальну і виховну) цінність. Студенти під час виконання ролей у грі стають безпосередніми «учасниками» наближеної до реальності дії. Ділова гра розкриває особистісні можливості кожного студента. Він може діагностувати власні можливості як окремо, так і у спільній діяльності з іншими членами рольової гри. Студенти-учасники гри стають творцями не тільки професійних ситуацій, а також проводять пошук шляхів та засобів оптимізації професійного спілкування, знаходять власні недоліки у грі і здійснюють кроки до їх ліквідації.

Розглянемо web-quest як технологію, що поєднує ознаки інтернет технологій та педагогічної ситуативної технології (рольової гри) та визначимо її основні характеристики.

У класичному розумінні – web-quest – проблемне завдання з елементами рольової гри для виконання якого використовуються інтернет-технології. Як відомо, інтернет-технології – це технології подання інформації у комп'ютерній мережі Інтернет, основою яких є гіпертексти, сайти, блоги, тощо; рольова гра – одна з педагогічних ситуативних технологій.

Для проведення гри спочатку здійснюється її підготовка за таким планом: створення сюжету на основі конкретної життєвої ситуації; опрацювання сюжету: збір та опрацювання нормативних документів, розподіл ролей між учасниками гри, складання необхідних для даної гри документів та ін.

Після закінчення гри аналізуються дії учасників гри викладачем або запрошеними експертами та підводяться підсумки. Виявляються прогалини у знаннях студентів, що спонукає їх до посилення мотивації до навчання.

Ділова (рольова) гра сприяє поглибленню знань з військової дисципліни, що вивчається, активізації розумової діяльності, збільшенню мотивації до навчання.

Діалог — метод, в основі якого лежить прийом ефективної комунікації. Проведення діалогу складається з трьох етапів: згода; сумнів; аргументація. В сучасному варіанті метод діалога полягає в тому, що свою думку студент розділяє на малі частини, і кожен подає у формі запитання, яке передбачає, просту і передбачувану відповідь. Тактичною метою діалогу є приведення опонента до суперечності з самим собою. Майстерно поставленими питаннями опонент попадає в ситуацію, яка змушує його визнати своє нерозуміння (розуміння) даного питання. Так можна змусити студента добровільно відмовитися від стереотипів мислення, від звичних догм і зручних концептів. Техніка ведення діалогу підходить до кожної вербальної взаємодії — розмов, конфліктів, дискусій, обговорення і т.ін. Діалог — вдалий метод конструктивного спілкування: від необхідності щось доводити студенти навчаються переходити до пошуку точок дотику в процесі комунікації.

«Займи позицію» — метод, що дає можливість виявляти реальні думки опонента щодо даної справи, події, процесу і т.і., побачити прихильників і противників тієї чи іншої позиції, почати аргументоване обговорення справи, яке розпочинається з постановки дискусійного питання, тобто питання, що припускає протилежні, взаємовиключні відповіді. Зайнявши позицію, учасники обмінюються думками з дискусійної проблеми і наводять аргументи на підтримку своєї позиції. При цьому, будь-який учасник може вільно поміняти позицію під впливом переконливих аргументів.

Метод проектів Це педагогічна технологія, спрямована не на інтеграцію та узагальнення набутих студентом знань, а на їх практичне застосування та на здобування нових знань різними шляхами, в т.ч. і самоосвітою. Активне прилучення до суті тих або інших проектів дає можливість студентам-військовикам досягнути можливі способи людської діяльності у відповідному соціокультурному середовищі. Проектування — особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження. Прикладом проектного завдання може стати моніторинг, аналітичний огляд (звіт), випуск збірника документів (наказів), підготовка рольової гри, організація дискусії, тощо.

Метод творчого пошуку (дослідження). Найчастіше метод застосовується при виконанні творчих завдань. Викладач пропонує студентам завдання такого типу, коли нема дефіциту часу для їх виконання: найчастіше на семінарських, практичних заняттях, при виконанні самостійних робіт. Метод творчого пошуку студентів викладач застосовує, коли хоче підвищити інтерес слухачів до предмета, поглибити вивчення окремих опорних питань курсу, що викладається з ме-

тою залучення студентів до науково-дослідницької роботи. При застосуванні методу дуже суттєво дотримуватись основних правил дидактики (від малого до великого, від простого до складного, від конкретного до абстрактного), поступово переходячи до більш складних завдань.

Підготовки студентів за програмою офіцерів запасу, що здійснюється один день на тиждень протягом 2 років навчання, має певні особливості. Студенти що навчаються, недостатньо відчують атмосферу військового середовища, слабо уявляють роботу з підлеглим особовим складом. Така специфіка передбачає якомога більш широке застосування імітаційних, ситуаційних, мультимедійних й інформаційних технологій у навчальному процесі та потребує нових підходів до проектування змісту підготовки офіцерів запасу на військових кафедрах.

Висновки

Впровадження інноваційних технологій навчання у вищій військовій освіті, реалізація концептуальних засад розвитку військової освіти і науки сприяє забезпеченню переходу до нового типу гуманістично-інноваційної військової освіти, зростанню престижу та іміджу військової служби серед студентської молоді, військово-професійного, духовно-морального потенціалу військових фахівців.

Розробка та реалізація сучасних педагогічних технологій у військовій освіті дає можливість: здійснити системний комплексний підхід до організації навчально-виховного процесу, досягти синхронності та злагодженості всіх його елементів і, як наслідок, — підвищити ефективність, поліпшити управління педагогічним процесом та прогнозування кінцевого результату.

Системне впровадження інноваційних технологій в усі форми навчання як по вертикалі навчального плану (навчальні дисципліни), так і по його горизонталі (види навчального процесу: лекції, лабораторні, практичні, семінарські, групові, індивідуальні заняття, тактичні (тактико-спеціальні) заняття та навчання, воєнна (воєнно-спеціальна) гра, самостійна робота, консультація, курсові роботи, заліки, іспити, вхідний і поточний контроль, самоконтроль, модульний / рубіжний, семестровий, підсумковий контроль), за всіма спеціальностями та напрямками навчання, дасть можливість за рахунок інтенсифікації аудиторного навантаження збільшити час на самостійне вивчення та поглиблення знань з окремих модулів (тем) кожної з навчальних дисциплін.

Запровадження нових концептуальних підходів у навчальному процесі здобуття вищої військової освіти вимагає також введення нової комплексної системи діагностики знань студентів.

Література

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.15 «Про Стратегію національної безпеки України». Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Военної доктрини України». Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
3. Телелим В. М. Інноваційний розвиток військової освіти в Україні: становлення, проблеми, перспективи / В. М. Телелим // науково-практичний журнал «Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку». 2012. — № 2. — С. 177–188.
4. Телелим В. М. Стан і тенденція розвитку військової освіти у провідних країнах світу в контексті їх обороноздатності / Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць Військового КНУ ім. Т. Г. Шевченка. — 2012. — Вип. № 36 — С. 6–17.
5. Науменко М. І. Інтеграція військової освіти і науки / Матеріали IV наук.-техн. конф.: доповіді та тези доповідей, 22–23 жовтня 2008 р. — К.: МО України, ВІТІ НТУУ «КПІ», 2008. — С. 27–31.
6. Науменко М. І. Військова освіта України: стан, проблеми, перспективи інноваційного розвитку / Наука і оборона. — К.: МО України. — 2009. — № 2.
7. Науменко М. І. Приходько Ю. І. Управління якістю військової освіти: теорія, методологія, практика / Наука і оборона. — К.: МО України. — 2009. — № 1. — С. 40–50.
8. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Укладачі: Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, В. Л. Гуло та ін. — К.: МОН України, ІТЗО, 2007. — 76.
9. Гапеева О. Л. Застосування web-quest технологій у навчальному процесі студентів за програмою офіцерів запасу / О. Л. Гапеева // Вісник ЛНЛТУ. — 2011. — випуск 21.1. — С. 335–340.
10. Гапеева О. Л. Упровадження інформаційних технологій у самостійну роботу курсантів і студентів ВВНЗ — порядок організації та проведення. / О. Л. Гапеева, О. І. Кравчук // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. — Кривий Ріг: КНПУ, 2012. — С. 54–58.
11. Телелим В. М. Система військової освіти: протиріччя розвитку, напрями та шляхи формування посад Ю. І. Приходько / Наука і оборона. — 2012. № 4. — С. 42–49.
12. Луговий В. І. Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико- методологічний і практичний аспекти / В. І. Луговий // Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: монографія / [авт. кол.: В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін.; за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового]. — К.: Педагогічна думка, 2011. — 260 с. — розд. 1, [підрозд. 1.1]. — С. 5–34.
13. Моца А. А. Теоретико-методичний аспект інноваційного розвитку вищої освіти України. — Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І. В. Артьомов (голова) та ін. — Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. — Спецвип. 1(10). — с. 258–266.
14. Медведовська Т. П. Інноваційна лекція як засіб розвитку пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів / Т. П. Медведовська // Вища освіта України. — 2012. — № 1. — Т. 1. — С. 63–67.
15. Гаращук О. В. Вища освіта України на шляху інтернаціоналізації та входження в європейський науково-освітній простір. — Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І. В. Артьомов (голова) та ін. — Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. — Спецвип. 1(10). — с. 120–138.
16. Кляп М. І., Кляп М. П., Моца А. А. Інноваційні методи роботи сучасного вищого навчального закладу. — Інноваційні технології в розвитку наукової думки сьогодення: теоретико-практичний аналіз та науково-методичні коментарі: Василевич Л. Ф., Василевич М. Л., Астаф'єва М. М., Бодненко Д. М., Семеняка С. О., Дереновський Р. М., Заболотна О. В., Євсюков О. Ф., Кляп М. І., Кляп М. П., Моца А. А., Накашидзе І. С., Ястремська Н. Є. — Кіровоград. — колективна монографія. — КП «Поліграфія», 2015. — с. 97–128.
17. Пасмор Н. Деякі питання формування і розвитку електронного навчального середовища ВВНЗ / Н. Пасмор // Вища школа: науково-практичне видання. — 2008. — № 8. — С. 49–54.
18. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / За ред. Кременя В. Г. — Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. — 147 с.
19. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті / Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, присвяченої 390-річчю з дня заснування Київської братської школи-предтечі Києво-Могилянської академії, 25–28 травня 2005 року, відп. ред. Н. В. Артикуца; НаУКМА, ф-т правничих наук, Центр інноваційних методик... — Вид-во СТИЛОС. — К.: 2005. — С. 3–25.
20. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. Авт колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. — Тернопіль: Навчальна книга- Богдан. 2004 р. — С. 242.
21. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556 — VII / Відомості Верховної Ради України, від 19.09.2014р. /№ 37–38/ стр.2716, ст. 2004. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.Ua/laws/show/1556-18>.
22. Наказ Міністерства оборони України від 20 липня 2015 року № 346 «Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України». Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15.